

मोटर वाहन कायदा, 1988 - मोटर अपघातांचे दावे - दावा न्यायाधिकरण

मोटर वाहन कायदा, 1988 हा भारतातील मोटर वाहने, रस्ते वाहतूक, वाहतूक नियम आणि मोटर अपघात दाव्यांना नियंत्रित करणारा सर्वसमावेशक कायदा आहे. मोटर अपघात दावा न्यायाधिकरण (MACT) या नावाने ओळखल्या जाणाऱ्या एका विशेष संस्थेमार्फत मोटर वाहन अपघातातील पीडितांना नुकसान भरपाई देण्यासाठी कायदा प्रदान करतो.

मोटर अपघात दावा आणि दावा न्यायाधिकरण

मोटर अपघात दाव्यांशी संबंधित तरतुदी प्रामुख्याने मोटर वाहन कायदा, 1988 च्या धडा 10 (कलम 165-173) अंतर्गत आढळतात, ज्यात मोटर वाहन अपघातात झालेल्या दुखापती, मृत्यू किंवा नुकसानीसाठी दावे दाखल करण्याची आणि भरपाई मिळविण्याची प्रक्रिया मांडली आहे. .

प्रमुख तरतुदी:

1. दावा न्यायाधिकरणांची स्थापना (कलम १६५):

- मोटर वाहन कायद्याच्या कलम 165 नुसार प्रत्येक जिल्ह्यात मोटर अपघात दावा न्यायाधिकरण (MACT) स्थापन केले आहे.
- ही एक अर्ध-न्यायिक संस्था आहे जी मोटर वाहन अपघातात बळी पडलेल्यांना नुकसान भरपाई देते.
- न्यायाधिकरणाचे अध्यक्ष सामान्यतः जिल्हा न्यायाधीश असतात आणि सदस्यांमध्ये कायदेशीर तज्ञ किंवा मोटर वाहने किंवा वाहतूक अपघातांच्या क्षेत्रातील तज्ञ व्यक्तींचा समावेश असू शकतो.

2. अधिकार क्षेत्र (कलम १६६):

- दावा न्यायाधिकरणाला नुकसान भरपाईसाठी अर्ज स्वीकारण्याचा अधिकार आहे जर:
 - हा अपघात त्याच्या प्रादेशिक कार्यक्षेत्रात झाला.
 - दावा त्या अधिकारक्षेत्रात नोंदणीकृत मोटर वाहनाशी संबंधित आहे.
 - अपघातात सार्वजनिक सेवा वाहन, मोटर वाहन किंवा वाहतूक वाहन होते.

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

- न्यायाधिकरणाला भरपाई देण्याचा अधिकार आहे:
 - मोटार वाहन अपघातामुळे मृत्यू.
 - मोटार वाहन अपघातात जखमी.
 - मोटार वाहन अपघातामुळे मालमत्तेचे नुकसान.

3. दावे दाखल करणे (कलम १६६):

- ट्रिब्युनलकडे भरपाईसाठी दावा याद्वारे केला जाऊ शकतो:
 - पीडित (जखमी पक्ष किंवा मृत व्यक्तीचे कुटुंब).
 - मृत व्यक्तीचे कायदेशीर प्रतिनिधी.
 - तृतीय पक्ष (मालमत्तेच्या नुकसानीसाठी).
 - वाहन किंवा विमा कंपनीचा मालक/चालक.

4. भरपाईची पद्धत:

- न्यायाधिकरण दुखापतीची तीव्रता, वैद्यकीय खर्च, उत्पन्नाची हानी, वेदना आणि त्रास आणि मृत्यूच्या बाबतीत, मृत व्यक्तीचे वय आणि अवलंबून असलेल्या घटकांवर आधारित नुकसान भरपाई देईल.
- न्यायाधिकरण जखमी किंवा मृत व्यक्तीचे आयकर रिटर्न (ITR) विचारात घेऊन उत्पन्नाच्या नुकसानाचे मूल्यांकन करू शकते.
- संरचित नुकसानभरपाई: न्यायाधिकरण अनेकदा संरचित सूत्रांच्या आधारे नुकसान भरपाईची गणना करते, विशेषतः मृत्यू आणि कायमस्वरूपी अपंगत्वाच्या बाबतीत.

5. विमा कंपन्यांचे दायित्व:

- मोटार वाहनाचा विमा उतरवलेल्या प्रकरणांमध्ये, विमा पॉलिसीच्या अटीनुसार पीडित व्यक्तीला नुकसान भरपाई देण्यास विमा कंपनी जबाबदार असते.
- विमा कंपनीला मालक/ड्रायव्हरची चूक आढळल्यास नुकसान भरपाई द्यावी लागेल, जोपर्यंत पॉलिसी अपवर्जन कलमाची तरतूद करत नाही (उदा. ड्रायव्हर दारूच्या प्रभावाखाली असल्यास).

© रेस्पेअर अकादमी - लॉ ऑफ टॉर्ट्स - शेवटच्या मिनिटात पुनरावृत्ती

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

6. मर्यादा कालावधी:

- नुकसान भरपाईसाठी अर्ज अपघाताच्या तारखेपासून 6 महिन्यांच्या आत दाखल करणे आवश्यक आहे. तथापि, विलंबाचे वैध कारण असल्यास न्यायाधिकरण मुदतवाढ देऊ शकते.

केस लॉ: न्यू इंडिया अॅश्युरन्स कंपनी लिमिटेड विरुद्ध शांती पाठक (2007)

या प्रकरणात, वाहन चालकाकडे वैध परवाना नसला तरीही विमा कंपनी पीडितांना नुकसानभरपाई देण्यास जबाबदार आहेत, असे सर्वोच्च न्यायालयाने नमूद केले. तथापि, विमा कंपनी मालक/चालकाकडून रक्कम वसूल करू शकते.

केस कायदा: केव्ही राजेंद्र कुमार विरुद्ध न्यू इंडिया अॅश्युरन्स कंपनी लिमिटेड (1999)

या प्रकरणात, न्यायालयाने "नो-फॉल्ट दायित्व" चे तत्त्व स्थापित केले जेथे विमा कंपन्यांनी अपघातात कोणाची चूक झाली याची पर्वा न करता नुकसान भरपाई देणे आवश्यक आहे.

मोटर वाहन कायदा, 1988 अंतर्गत दोष आणि तृतीय-पक्षाच्या जोखमीशिवाय दायित्व

मोटर वाहन कायदा, 1988 मध्ये तरतुदी आहेत ज्या विशिष्ट प्रकारच्या अपघात आणि जोखमींसाठी "दोषविरहित दायित्व" लादतात. याचा अर्थ असा की, वाहन मालकाने निष्काळजीपणा केला नसला तरीही, काही विशिष्ट परिस्थितींमध्ये, एखाद्या पक्षाला (सामान्यतः वाहनाचा मालक किंवा विमाकर्ता) पीडित व्यक्तीला नुकसान भरपाई देणे आवश्यक असू शकते.

दोषाशिवाय दायित्व (कलम 140):

1. **नो-फॉल्ट लायबिलिटी:** कलम 140 अंतर्गत, कायदा "नो-फॉल्ट लायबिलिटी" तरतूद प्रदान करतो, ज्यामुळे वाहनाचा मालक किंवा विमा कंपनी मोटर अपघातामुळे झालेल्या दुखापती किंवा मृत्यूसाठी नुकसान भरपाई देण्यास जबाबदार ठरते, भलेही त्याची चूक असो. अपघातात सहभागी व्यक्ती.
 - उद्देश: या तरतुदीचा उद्देश मोटर अपघातातील पीडितांना प्रदीर्घ खटल्याशिवाय किंवा दोष निश्चित न करता तात्काळ दिलासा देण्यासाठी आहे.

© रेस्पेअर अकादमी - लॉ ऑफ टॉर्ट्स - शेवटच्या मिनिटात पुनरावृत्ती

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

- भरपाईची रक्कम:
 - मृत्यूच्या बाबतीत नुकसान भरपाई ₹50,000 आहे.
 - गंभीर दुखापतीच्या बाबतीत नुकसान भरपाई ₹ 25,000 आहे.
- अपघातासाठी जबाबदार पक्षाची चूक लक्षात न घेता ही रक्कम देय आहे.

2. कलम 140 ची व्याप्ती:

- मोटार वाहनांचा समावेश असलेले अपघात: तरतुदीमध्ये सार्वजनिक आणि खाजगी वाहनांचा समावेश असलेल्या कोणत्याही मोटार अपघाताचा समावेश आहे.
- अपवर्जन: ज्या प्रकरणांमध्ये अपघात हेतुपुरस्सर हानी पोहोचवणे किंवा गुन्हेगारी कृती, किंवा ड्रायव्हरच्या कृतींशी संबंधित नसलेल्या यांत्रिक बिघाडांमुळे झालेल्या अपघातांच्या बाबतीत, हेतुपुरस्सर गैरवर्तनामुळे झाली असेल अशा प्रकरणांमध्ये तरतूद लागू होत नाही.

केस कायदा: हरियाणा राज्य वि. जसबीर कौर (2003)

या प्रकरणात, सर्वोच्च न्यायालयाने कलम 140 अन्वये दोष नसलेल्या दायित्वाच्या तत्वाचे समर्थन केले आणि स्पष्ट केले की दोष असलेल्या व्यक्तीची ओळख पटली जाऊ शकते की नाही आणि वाहन अधिकृत पद्धतीने चालवले जात आहे की नाही याची पर्वा न करता दायित्व लागू होते.

मोटर वाहन कायदा, 1988 अंतर्गत तृतीय-पक्षाची जोखीम

मोटर वाहन अपघातात गुंतलेल्या तृतीय पक्ष पीडितांना नुकसानभरपाईची खात्री करण्यासाठी हा कायदा एक फ्रेमवर्क प्रदान करतो, मग त्यांची चूक असो वा नसो .

तृतीय-पक्षाच्या जोखमींशी संबंधित प्रमुख तरतुदी:

1. तृतीय-पक्ष विमा (कलम 146):

- अनिवार्य विमा: मोटार वाहन कायद्याच्या कलम 146 नुसार, प्रत्येक मोटार वाहनाचा तृतीय-पक्षाच्या जोखमींविरुद्ध विमा काढला जाणे आवश्यक आहे. यात तृतीय पक्षांना मृत्यू, दुखापत किंवा मालमत्तेचे नुकसान होण्याच्या जोखमींचा समावेश आहे.
- वाहनाच्या मालकाने खालील गोष्टींसाठी तृतीय-पक्षाच्या दायित्वाचे संरक्षण करणारा विमा प्राप्त करणे आवश्यक आहे:

© रेस्पेअर अकादमी - लॉ ऑफ टॉर्ट्स - शेवटच्या मिनिटात पुनरावृत्ती

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

- कोणत्याही व्यक्तीची इजा किंवा मृत्यू (पादचारी आणि प्रवाशांसह).
- कोणत्याही तृतीय पक्षाच्या मालमत्तेचे नुकसान (वाहन वगळून).

2. तृतीय-पक्ष दायित्वाची व्याप्ती:

- वाहन मालकाच्या चुकीची पर्वा न करता मोटार वाहनाच्या वापरामुळे झालेल्या दुखापती, मृत्यू आणि तृतीय पक्षांना झालेल्या नुकसानीच्या दायित्वाचा विमा कव्हर करतो .
- अपवर्जन: तृतीय-पक्ष विमा मालक किंवा ड्रायव्हरला होणारे नुकसान कव्हर करत नाही किंवा विमाधारक व्यक्तीच्या निष्काळजीपणामुळे किंवा निष्काळजीपणामुळे होणारे नुकसान कव्हर करत नाही.

3. तृतीय-पक्ष भरपाईसाठी दावे:

- तृतीय-पक्षाची दुखापत किंवा मृत्यू झाल्यास, पीडित व्यक्ती मोटार अपघात दावा न्यायाधिकरण (MACT) कडे दावा दाखल करू शकते. वाहन मालकाचा विमा उतरवला असल्यास, विमा कंपनी नुकसान भरपाई देईल.
- मालमत्तेचे नुकसान झाल्यास, तृतीय पक्ष मालक किंवा विमा कंपनीकडून भरपाईचा दावा देखील करू शकतो.

केस कायदा: युनायटेड इंडिया इन्शुरन्स कंपनी लिमिटेड वि. एचएस खोसला (२००९)

या प्रकरणात, सर्वोच्च न्यायालयाने जोर दिला की थर्ड-पार्टी विमा हा मोटार वाहन कायदांतर्गत अनिवार्य आहे आणि वाहन मालकाच्या दोषाकडे दुर्लक्ष करून अपघातग्रस्तांना संरक्षण देण्यासाठी आहे.

केस कायदा: नॅशनल इन्शुरन्स कंपनी लिमिटेड वि. स्वरण सिंग (2004)

या प्रकरणात, सर्वोच्च न्यायालयाने असे नमूद केले की वाहन मालकाने विमा कराराच्या अटीचे उल्लंघन केले (उदा. वैध परवान्याशिवाय वाहन चालवणे) जरी तृतीय-पक्ष पीडित व्यक्तीला नुकसान भरपाई देण्यास विमा कंपनी जबाबदार आहे, परंतु विमा कंपनी करू शकते वाहन मालकाकडून रक्कम वसूल करा.

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

मुख्य मुद्द्यांचा सारांश:

1. मोटार अपघात दावा न्यायाधिकरण (MACT) मोटार वाहन अपघातांमुळे उद्भवलेल्या दाव्यांच्या निर्णयासाठी, पीडितांना वेळेवर नुकसान भरपाई सुनिश्चित करण्यासाठी एक विशेष मंच प्रदान करते.
2. दोषाशिवाय दायित्व हे सुनिश्चित करते की वाहन मालकाची चूक स्थापित केली नसली तरीही पीडितांना मृत्यू किंवा दुखापतीसाठी भरपाई मिळू शकते.
3. थर्ड-पार्टी रिस्क हे सुनिश्चित करतात की मोटार वाहनांचा इतरांना होणाऱ्या संभाव्य हानीविरुद्ध विमा उतरवला गेला आहे आणि अपघातांना बळी पडलेल्यांना वाहन मालकाच्या विमा कंपनीकडून नुकसानभरपाईचा दावा करण्याचा अधिकार आहे.

